

ACC. N:R M. 16150 : 1-15.

Landskap: Skåne Upptecknare: Nils Otto Lundh, Kämpinge  
Härad: Skotts Berättare: " " " "  
Socken: Bing Berättarens yrke: smedmästare  
Uppteckningsår: 1963 Född år 1874 i Hammarö

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Räfsö ö. räfning. s. 1-15.  
(Secken. s. 14-15.)

LUF 120

23/2-63

Brev

ACC. N:R M. 16150

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Jag beklagar att jag ej kan teckna föremålen som jag beskrivit  
annars hade det blivit mera lätt förstått om de gamla härbrefso-  
na, men här finns ingen kross som jag vet därför kan jag  
ej skaffa "foto" av en sådan, de har kunnat som skrot på ett  
eller annat ställe. Skulle det finnas någon punkt som är  
oklar skall jag gärna försöka förtydliga den, jag har gjort så  
bra jag kunnat

Kämpinge den 20 Februari  
Nils Otto Lundkv

## Käpsor

Till svar på eder frågelista angående Käpsor m. m. på min ort vill jag meddela följande så gott jag kan uttrycka mig och så gott jag minns - först angående handräfsor

Käpsor uttalas i dagligt tal "riwa" - Skraftet tillverkades i flesta fall av Gran eller Fur, men äro av Ask och Rödgril samt Blom, men Ask ansågs för hårt. Murdet av Björk eller Pil men mest av Elm eller Ask ty Björk och Pil vilis gärna stå sig när de blevo veta och de ändrade form (blevo-linda,). Käpsorna voro av olika städernas hessende på vad de användes till. De som gagnades i jorden t. ex trädgården voro grövre än de som gagnades i marken för hästarbete t. ex ryllta såden för hindring räfsa från grov kamter eller sädeskylarne o. s. v. Tänderna (Pinnarne) gjordes mest av Elgträ (=Fläder) men äro av Ask eller Pannträ de måste vara både starka och sega ty de prestades hårt många gånger. Pinnarne voro alltid handgjorda, biten de gjordes av sågades av i passande längder och fläktes sedan i passande grovlekar varefter Tälgtännen användes för resten, de måste hava

Jul 120

lite brist vid huvudet som stoppade vid islagningen, biten av en  
brödet måste vara något karakt. för att bita fast, sedan måste  
Pinnens som var trubbig vid islagningen sprutas till. Pinnens längd var  
ungefär 3 tum = 75 mm och grovleken cirka 10 mm. Målen i huvudet  
8-10 mm i diameter men inte karakt. Antalet pinnar varierade,  
vanligtvis 10-12 st, pinnarne sågades av jämt med huvudet  
annars fängade de strå. De satta i raka linje i huvudet samt  
vinkelrätt, huvudets längd var normalt em. av: 600 mm bredden  
25-30 mm tjockleken 20 mm alla var ju inte lika. - Skaftets längd -  
3 alnar = 1800 mm närmast huvudet var det fyrkantigt cirka 400 mm  
och grovleken där 30 mm sedan runt och avsmalnande mot änden  
i änden närmast huvudet skars en topp för fäste i huvudet samt  
längre in i fyrkantee gjord ett avtängt hål för Byggh, i huvudet  
gjordes även trinne hål för skraft och Byggh. Det förekom även  
att bygghn lades ovanpå skraft o huvudet och fästes med sputa, men  
då blev det triangel och det var inte så praktiskt, ja det före-  
kom att de gagnade järntråd i Telefontråds grovlek men det  
blev ej så stabilt och i dessa <sup>fall</sup> måste en plats ogra även sättas på

för att hålla räfsan samman ty eljest var det bara skaff-  
tuppen som höll räfsan samman. Räfsarna voro för det  
mesta målade på lufvud Bygel och den fyrkantiga delen av  
skaffet merendels märk blåa och röda ränder på skaffet  
ibland någon blomma - Tulipan eller Vita blommor. Det  
var väl antagligen dessa som kallades Fästöräfsor? I  
vändigaste fall målades de icke. - Tillverkarna i min hem-  
bygd var för det mesta någon gammal smedare, men på de  
Ståne och mellan stora <sup>sändarna</sup> var det alltid Stårdrängen, som även  
kallades luggedräng, denne skulle göra allt träarbete till  
hus behor. det åtog han sig när han fäste sig och de flesta  
av dem hade någon tid lärt hos någon vapnmakare eller smedare  
det var fint att kallas luggedräng? - När räfsor med stål-  
pinne brygde, kan jag ej säga, men jag vet att de fanns på  
1890 talet, men de dugde ej för höstarbete och Träräfsor gags-  
nar ännu på många ställen, men lövräfsan tar väl snart över hand  
och numera räfsas inte för hand där de har Skördetröskor.  
De yngre bönderna vet väl knappast hur en Träräfsa ser ut.

Bågen = Bygeln gjordes av Pilträd - namnet vet jag ej, men det var ej Rödrit eller Poppel, den växte i kruk-form på vägar som fanns mellan egendarnas på många ställen och begagnades bl.a. av tunnbrändare till barbränd och av Tjohare till kvinnolyglar samt vid täckning av kalmtak de kallades <sup>de</sup> tärskäppar, de voro sega och rakas. Dessa häppar lades i vatten en tid sedan barbrändes de och böjdes över något föremål t. ex. en Trädstam, så fästes ett band mellan ändarna, och de hängdes till torke någon tid tills de behövt formen varefter det fläktes upp = klyvdes, då det blev två lyglar av varje, sedan till torke igen tills de skulle gagnas, putsades till med Telgeniv och byvel och sattes fast i skaft o krus, kladde.

I vanliga fall hade räfsan endast en båge. Så långt jag minns har räfsan haft samma utseende, men det var inte alltid ett krusdet var näst det kunde vara svängt d v s. något högförnigt beroende på om viktet vuxit så, det blev starkast när de följde Trädets form, annars gick det lätt sönder vid tandningen, Samma räfsa gagnades vid hö och sådeshörd = bindning av säden och vid räfsning där skylarne stätt, det sitta kallades, riva efter lass.

och sköttes vanligtvis av en gammal kvinna eller av en pojke.  
 De flesta räfsorna tillverkades nog som hemslöjt i göingebygderna  
 och såldes af de kringfarande göingarne som körde kring i  
 byarna och på marknaderna, larsen bestod av Pumpor, Ptegar,  
 Skaffer, korgar och räfsor och antagligen bestod en del av väskor  
 i räfsorna av Ene-trä, ämnstone, byglar & Tänder.  
 Den äldsta hästräfsan jag minns var en sorts släpvräfsa d. v. s.  
 utan hjul, den låg helt på marken och pinnarne helt av trä, de  
 var infälda i en plankan som stod på kant, på denna plankan  
 satt även handtag, varmed försuennene reglerade räfsan och sam-  
 vid tömning måste lyftas så räfsan slog om och som draglinorna  
 även var fästade i plankan så drog väskan räfsan över, med ett  
 rop i handtaget drogs räfsan över igen och räfsningen fortsatte  
 till nästa sträng. Strängarne lades så raka, som möjligt ty då var  
 det lättare att "ryllta" när man stackade hö eller klöver, här det  
 såd lades stängarne vid ändarna på sådeskylarne vilka  
 kallades Trave, En trave var tyngre och skärvar, och skylar-  
 ne sattes av en, två eller flera travar beroende på sådesmängden

De flesta hade dock räfsor med hjul stora som framhjulet på  
 en vagn. Dessa räfsor av en ramm av träd voro rätt praktiska men  
 man måste <sup>göra</sup> behöfta även dem. Över ramm satt två järn byglar med  
 hål i mitten för upp loget samt några tvärsjölter av järn som  
 kallades stänghållare, när räfsan var full upp till dessa slags  
 de upp detta kallades stängar och det uppräfsade kallades vråse,  
 vagn med ena gjorde trädverket och byasmeden besloget på honom berodde  
 det om räfsan blev bra eller dålig, men smederna hade inte så brått på  
<sup>tiden</sup> den utans i flesta fall hemödade de sig om ett gott arbete, många smeden  
 hade små verkstäder och bydde sig ej om sådana arbeten men de som  
 hade större verkstäder och flera arbetare voro mera tränga att ätga sig  
 sådana arbeten <sup>andra</sup> som akkerbrukets redskap, seson plögar, klösar, harvar  
 och vagnar där måste ju göras en del "mallar", så att alla delar blevo  
 lika t. ex räfsständerna de måste varmas och böjas över mall, m fl.  
 Att så länge jag minns hade de flesta den om omtalade räfsan och  
 somliga hade två t. ex en gård med 100 tunnland och däröver.  
 Jag minns inte riktigt säkert när de Amerikanska räfsorna började  
 i min hemtrakt men jag tror det var i slutet av 1880 talet eller i

M. 16150: 7

ACC. N:R M. 7

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Längan av 1890 talet men jag tror det var på 80 talet för <sup>då</sup> började de  
 nya redskapen såsom Albionplöjar, Traktatorer, ringvälar och  
 Sjåbo-bändare användas av en del moderna Lantbrukare och de  
 äldre fördömde dem rent i början, en av de första jag såg dem  
 hos var Nils Olaf Larsson, Björnskrög, Hammarlöv, det var året  
 1884. det minns jag väl för jag tjänade i gården intill och hade en bro  
 som var hos honom som dräng, men det dröjde långt in på 1900  
 talet att Bonderna fortsatte med klösor i stället för Traktatorer  
 men efter som de blev uppslitna smussades de och traktatorer kom  
 istället men med första världskriget blev det helt revolution.  
 Nu finns ju en ny sorts slipräfsor även av stål som användes vid  
 hö, klöver och Rudera skörd och även en sned sidoräfsa men de  
 används mest att räfsa vid kanter och gropar och de Amerikanska  
 används ännu av dem som inte häster med sködeltröskor.  
 Angående Tångtåket man brukades ej räfsa men förutom den  
 vanliga tånggrepen brukades ett redskap som kallas kvattla och  
 i vanliga fall höjer man tungan på en sluten grep så blir det en  
 kvattla så den har gagnats för vid gödselkörning vid avlastning.

M. 16150:8.

ACC. N:R M. 8

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

Inga räfsor tillverkas på någon gård i denna trakt, möjligen kan någon smidesarbetare sätta någon tand i om det behövs, men <sup>man</sup> kan vädeslöfsräfsan nästan överallt - fast jag själv har hemmagjorda av järn och har tillverkat sådana särskilt för Tystrogårdar o dylikt dessa för ju vara betydligt längre på kummet än vanliga, för de breda gångerna skall. Bra gjorda räfsor kan hålla länge, som hälat om de vårdas, det behövs inget annat än ett tanna om den när tänderna blir förkorta = slitna. Västman varje handlare på lundsbyggen hade hade och har räfsor men inte träräfsor numera utan stålräfsor! Ja, man märkte i vanliga fall räfsorna på ett eller annat vis för att känna igen dem, med årtal och namn ty en egen räfsa var en klenod som inte fick behandlas hur som helst, den lånades inte gärna bort utom till en mycket god vän. Ilandfattningen var olika, samtliga gagnade höger hand, samtliga vänsterhanden före den s långst fram på skaftet och den främre handens fick aldrig krama om skaftet utom den skulle löpa ledig på skaftet men den bakre höll stadigt med sig för hårt, ty då blev det för stumt räfsan skulle gagnas med lätt hand och bör göras vid begagnande av alla slags verktyg.

M. 16150: 9.

ACC. N:R M. 9

FOLKLIVS-  
ARKIVET  
LUND

håfsning vid slätten = kråstens inkröning av säden) gjordes mest av äldre kvinnor men även pojkar fick göra det, det var ett lätt jobb men det krävde lite färdighet så man hann med eftersom de lossade. Frågan i formuläret gäller väl vid lindning av säden? Ja då kunde det gå rätt skarpt ibland och där skulle stor brasa till för att följa med när de köjade binda i kopp. Först ryttades till nekren = "kärven" sedan skulle man sätta ett band av säden och binda nekren var det mycket tistlar i säden bandet med långtråden varmed man måste forska en kanta flötad band med sig från den ena änden av stycket till den andra, många som hade svårt att följa med tog ibland bandet och bara stekte ändarna in under nekren, men då <sup>fick</sup> dem som drog samman säden själv binda de nekerna vilket kom dem att svärja och försöka utforska vuru som haft den "man" att binda, om inte för så vid bandet fick den syndaren påskivet, fast alla nekred räkade man ut det ändå. Söndlandstörarna voro mycket dugliga lindare mot Skänningarna även andra stycket är lite fel. - Kåfserskor var inte efter slätterkarlar Det gäller nog när kågskörden, det hette då ta upp och binda -

I allmänhet hade varje råpserska egen råpsa, men på gårderna fanns även en del i reserv och för egna folkets. På vägen råpsades lön och kvistar i trädgården och vid pilevallarna och i flesta fallen fick den fattigas befolkningen detta till vinterköns i de stora järnugnarna som voro allmänna på den tiden, även gagnades det att könsa med i den öppna skorstenen vid köning av trättor. i denna brukade finnas två eldstäder och kallades "årnen", när det könsades med sådant sådes det ett "ilä" = älda. Löven voro mycket eftertraktade och begagnades vid köning av Fläsk och korv, vilket hängde i den öppna skorstenen "det råpsades överens dels samman efter lövfällningen på hösten och lades på loften för torkning." sådant var kvinnors arbete. Det upphörde med införandet av de nyare ugnarna och de nya skorstenarna = "uppstickerare", men många behöll de gamla skorstenarna ända in på 1840 talet för köningens skull, men lade dock i dem så inte sot och rök kunde smutta ner.

På hö och klöveshövd låg ju gräs o klöver i moar, om det var torrt väder fick det ligga några dagar sedan användes det och fick ligga

en kortare tid, när det var lagom tross togs det samman i stäcken  
 som kallades kypor, det strängades först med hästräfsen och  
 togs sedan samman med tjugar eller grepar och räfsade rent  
 med handräfsen precis som vid inhöstring av säden.

Vid vändning av hö och klöver gagnades i äldre tider mycket med  
 tjugar av träd s.k. "blänmetjugar", dessa tillverkades av klyvna  
 trädgrenar mest ködgit och användes i huvudsak för blandning  
 av skräning och hackelse till djuren, de voro mycket både lätta  
 och praktiska för vändning av strängarna, men även räfskraften  
 användes det gick fortare, att vända höet, de stackes in under höet  
 med hela längden och så välttes höet över d. v. s. under sig  
 även kunde man ha räfsen till hjälp för att bära till kypor = stäcken  
 numera "lesjor", alltid var det någon som var hos för kypor och  
 såg till att den blev bra packad i mitten så att inte regnet kunde  
 tränga in, hästarna och kyporna brukade inte räfsas, men stark-  
 arne om det lades i stäcken räfsades omsorgsfullt och täcktes nog  
 i toppen till skydd mot regn. Numera gagnas varken trätjuga eller  
 räfsa vid slottarna och inte många hästräfsor, i denna tid finns inte  
 hästar på gårdarna.

Jag har aldrig sett stubbåker handräfsas utan det s. k. efter loss.  
På tröskelogen vid tröskning <sup>med</sup> hästmaskin gagnades en sorts hand-  
räfsa för tillvaratagande av halmen med något längre hufvud än  
vanliga och längre tänder samt bredare avstånd mellan tänderna  
halmen skulle laggas i buntar, "klippor", halmen togs samman så att  
klipporn fick viss längd, detta kallades att "lä" halmen den skulle  
vara så rak i strået som möjligt. På bles den något af fall  
som kallades, "tontar", dessa togs från sädens med en vandrög  
eller häst en mera tätändad räfsa. Räfsan var ett oumbärligt  
redskap, när de nu tröskat och hurit halmen till stack eller  
gälle, så låg det strå över stora delar på gårderna och då var det  
räfsan som gjorde arbetet med rengöringen den var lika umbär-  
lig som våra dagars kam. Efter besagnandet hängdes den  
vanligen på ett par spikar på en vägg (inombes e löst) alltså  
med hufvudet uppåt, man bar den på axeln eller i handen  
den fick icke släpas på maskin. — Om man skulle lägga en  
räfsa fick den aldrig ligga med tänderna upp, det var farligt för  
havande kvinnor ej heller fick den ställas med tänderna utåt.

M. 16150:14.  
 FOLKLIVSARKIVET  
 LUND



